

Будемо сподіватися, що ситуація зміниться з початком роботи Верховної Ради України нового скликання.

Список використаних джерел

1. Зайцев Ю. Є. Деякі питання стратегії та методики термінологічних робіт у період кодифікації українського законодавства / Ю. Є. Зайцев // Українське право. – 1996. – № 1. – С. 76-78.
2. Німчук В. В. Літературні мови Київської Русі Історія української культури [Електронний ресурс] / В. В. Німчук. – Режим доступу до журн.: <http://litopys.org.ua/istkul/ikult08.htm>.
3. Словник української мови / гол. ред. кол. І. К. Білодід. – Т. 7. – К.: Наук. думка, 1976. – 724 с.

Дуцjak I. З.,

*доктор філософських наук, кандидат технічних наук,
завідувач кафедри історії України та етнокомунікацій
Національного університету «Львівська політехніка»*

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ДЕФІНІЦІЙ КЛЮЧОВИХ ПОНЯТЬ ТЕРМІНОСИСТЕМИ «КУЛЬТУРА»

Однією з умов ефективного правового регулювання відносин у будь-якій галузі діяльності є висока якість законодавчих актів. Водночас, складовою якості законодавчих актів є якість законодавчих дефініцій. Адже якість згаданих дефініцій є однією з умов досягнення цілей законодавчого регулювання. Зважаючи на зазначене, тема дослідження належить до актуальних проблем сучасної юридичної техніки.

Починаючи з другої половини ХІХ століття, коли було започатковано таку галузь знань, як юридична техніка, і до теперішнього часу кількість публікацій у цій галузі постійно зростає. Зокрема, протягом останніх десятиліть стрімко зросла кількість досліджень в одному з розділів цієї науки – в теорії правничих дефініцій. Головною проблематикою цих досліджень є статус та функції правничих дефініцій, їх класифікування, правила формулювання та розміщення в нормативному акті, види помилок у дефініціях. Дослідники зафіксували той факт, що правничі, і зокрема законодавчі, дефініції мають багато недоліків, у тому числі порушень правил логіки щодо формулювання дефініцій. Тому важливо отримати знання про головні джерела недосконалості правничих дефініцій. Отримавши відповідь на це питання, можна буде розробити раціональний план заходів щодо підвищення якості згаданих дефініцій.

Очевидно, що є різні джерела недосконалості дефініцій, це, скажімо, недостатній ступінь розробленості самої теорії дефініцій, недостатнє володіння цими знаннями тих, хто бере участь у нормотворчій діяльності та ін. Для глибшого аналізу цієї проблеми проаналізуємо законодавчі дефініції категорій однієї з галузей людської діяльності, для прикладу, галузі *культура*. (До категорій віднесемо ті поняття, які належать до головних у певному законі; цим

поняттям відповідають множини об'єктів, діяльність яких чи діяльність з якими регулюється за допомогою норм відповідного закону).

Унаслідок ознайомлення із законодавчими дефініціями поняттєвого апарату низки законів галузі *культура* встановлено, що тут можна сформулювати не одне зауваження до визначень. Для прикладу, одним з істотних недоліків дефініцій є формулювання їх методом побудови переліку, який містить назви елементів обсягу означуваного поняття. Більше того, для подібних понять у різних законодавчих актах наведено різні переліки. Наведемо приклади. У Законі України *Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей* до культурних цінностей зараховано об'єкти, які, окрім інших ознак, мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення. У Законі України *Про охорону культурної спадщини* до об'єктів культурної спадщини зараховано об'єкти, які, окрім іншого, донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду. У ст. 16 Закону України *Про культуру* до об'єктів Національного культурного надбання зараховано культурні цінності, які, окрім іншого, мають виняткове історичне, художнє, наукове та інше культурне значення. Затверджений Кабінетом Міністрів України *Порядок визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України* містить положення, що паспорт об'єкта культурної спадщини повинен, окрім іншого, містити результати попередньої оцінки антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності. Затвержене Кабінетом Міністрів України *Положення про Державний реєстр національного культурного надбання* зазначає, що призначенням цього реєстру є облік об'єктів матеріальної та духовної культури виняткової історичної, художньої, наукової чи іншої культурної цінності. У ратифікованій Україною *Конвенції про охорону архітектурної спадщини Європи* до пам'яток зараховано, окрім іншого, усі будівлі та споруди, що мають непересічне історичне, археологічне, мистецьке, наукове, соціальне або технічне значення. Згідно із Законом України *Про Національний архівний фонд та архівні установи* до документів Національного архівного фонду належать документи, які, окрім іншого, відрізняються тим, що їхня культурна цінність визнана відповідною експертизою.

Неважко помітити, що всі ці переліки, які є тематично спорідненими, повинні були б мати однакове формулювання, тобто, з одного боку, це приклад неуніфікованості дефініцій, а з іншого боку, немає гарантій, що ці переліки є повними, і якщо вони містять різну кількість елементів, то це вже є підставою для припущення про неповноту принаймні частини з дефініцій, які містять згадані переліки.

Законодавче визначення є видом правничих положень, вимогу стислості яких дуже виразно обгрунтував у своїй праці «Юридична техніка» засновник цієї галузі знань Рудольф фон Ієрінг. Дефініція поняття *культурна цінність* у Законі України *Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей* містить 186 слів. Не відзначається стислістю також дефініція категорії *об'єкт*

культурної спадщини в Законі України *Про охорону культурної спадщини* (цю дефініцію також сформульовано методом наведення переліку об'єктів, які є елементами обсягу означуваного поняття).

Наступний недолік межує між порушенням правил дефініювання (зокрема порушенням вимоги сумірності дефініції) і вживанням термінів в іншому значенні, невідповідному тому, яке зафіксоване законодавчою дефініцією (у тому числі в побутовому значенні). Наприклад, у Законі України *Про охорону культурної спадщини* до культурної спадщини зараховано нерухомі археологічні об'єкти (городища, кургани та ін.), нерухомі історичні об'єкти (будинки, споруди, їх комплекси та ін.), об'єкти монументального мистецтва, архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва, ландшафти, нерухомі об'єкти науки і техніки. Отже, йдеться про об'єкти, які мають статус нерухомих. Водночас, згідно із Законом України *Про бібліотеки і бібліотечну справу*, складовою частиною культурної спадщини є бібліотечний фонд; згідно зі ст. 4 Закону України *Про Національний архівний фонд і архівні установи*, складовою частиною вітчизняної і світової культурної спадщини є Національний архівний фонд України; відповідно до ст. 15 Закону України *Про музеї та музейну справу*, невід'ємною складовою культурної спадщини України є Музейний фонд України, а отже, культурні цінності, якими є музейні предмети Музейного фонду України (згідно з цією ж статтею), також виявляються культурною спадщиною.

Отже, у підсумку отримуємо таке. З одного боку, дефініцією зафіксовано, що культурна спадщина – це тільки споруди, ландшафти та інші об'єкти, які мають статус нерухомих, з іншого боку – до культурної спадщини належать документи з архівів та бібліотек, а також музейні предмети, тобто об'єкти, які позначають терміном *культурна цінність*.

Якщо порівняти поняттєвий апарат низки законів з галузі «культура», то можна виявити і такий факт: у цих законах є низка понять одного ряду, тобто це поняття, між якими має бути відношення координації (ці поняття повинні бути між собою несумісні, однак всі вони повинні бути підпорядковані загальнішому поняттю). Розглянемо приклади. У ст. 4 Закону України *Про бібліотеки і бібліотечну справу* зазначено, що в бібліотеках збирають, зберігають і надають у користування культурні цінності. В Законі України *Про національний архівний фонд і архівні установи* зафіксовано, що архівна справа полягає в обліку, зберіганні архівних документів та використанні відомостей, які містяться в цих документах. Закон України *Про охорону культурної спадщини* в дефініції поняття *охорона культурної спадщини* включає також облік (виявлення, наукове вивчення, класифікацію, державну реєстрацію); запобігання руйнуванню або заподіянню шкоди, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідне використання, консервацію, реставрацію, ремонт, реабілітацію, пристосування та музеєфікацію об'єктів культурної спадщини. У Законі України *Про музеї та музейну справу* зміст поняття *музейна справа* розкрито подібними словами: комплектування, зберігання, охорона, використання, консервація, реставрація, музеєфікація, наукове

вивчення, експонування та популяризація культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини.

Отже, згадані поняття про об'єкти, які є предметом подібної діяльності, відповідно до зазначених законів, повинні охоплюватися загальнішим поняттям, яке й мало б бути родовим поняттям під час визначення згаданих понять. Таке поняття в Законі України *Про культуру*, який повинен бути основоположним для всіх інших законів у галузі культури, відсутнє. У Законі України *Про Культуру* міститься термін *культурне надбання*, який можна було б узяти як найзагальніший термін для охоплення всіх об'єктів, які мають культурну цінність, однак у згаданому законі це поняття має вузький зміст. Згідно із ст. 16 Закону України *Про культуру* до культурних надбань зараховано лише ті об'єкти, які є унікальними, мають виняткове культурне значення (тобто можуть бути зарахованими не тільки до цінностей української культури, але й до культури людства). Відсутність чіткої ієрархії понять у даній терміносистемі є проявом неупорядкованості термінології, не зовсім усталеній внутрішній системності термінів, що ускладнює їх законодавче визначення.

На підставі виконаного дослідження можна сформулювати такі висновки. Одним зі значних джерел некоректності законодавчих дефініцій є відсутність чіткої ієрархії понять у галузі. У такому разі починати формулювання дефініцій треба не з виконання рекомендацій щодо їх формулювання, а з формування ієрархії понять галузі знань чи діяльності: від найнижчої ланки до найвищої. Після цього легко сформулювати будь-яку дефініцію, оскільки законодавче визначення будуватиметься з урахуванням родо-видових відносин у терміносистемі.

Стан асистемності понять у тій чи іншій галузі можна оцінити не як випадковий, а як закономірний. Адже всі напрями у галузі культури (музейна справа, пам'яткоохоронна діяльність, архівна справа, бібліотечна справа та ін.) розвивалися самостійно і поняттєвий апарат у них формувалася без узгодження з поняттєвим апаратом суміжних галузей. Водночас, потреби уніфікації законодавчого регулювання цих галузей, потреби фіксування підпорядкованості згаданих напрямів загальній галузі *культура*, повинні знайти відображення в узгодженні поняттєвого апарату споріднених, суміжних сфер діяльності, що можна досягнути лише формуванням ієрархії понять, найзагальніші з яких мають бути закріплені дефініціями в законі про культуру.

*Іванова А. Ю.,
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу історико-правових досліджень
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРЕЛІКУ РЕГІОНАЛЬНИХ МОВ АБО МОВ МЕНШИН В УКРАЇНІ

«Мовне питання» як одне з наріжних для національної самоідентифікації в нашій державі є вкрай політизованим та здебільшого свідомо актуалізується